

Dean Komel

***PSIHOLOGIZEM IN VPRAŠANJE RESNICE - K
PROBLEMATIKI HEIDEGGROVIH ZGODNIJH SPISOV***

Teksti, ki jih je Heidegger objavil še v svojih "šolskih letih" (1912 - 1916), so izšli leta 1971 kot prvi zvezek *Gesamtausgabe* pod naslovom **Zgodnji spisi**⁸. Ob teh tekstih se malone samodejno postavlja vprašanje, ali je v njih moč najti kaj od tistega, kar z vso radikalnostjo in izvirnostjo nastopi leta 1927 v **Biti in času** : tematizacija smisla biti kot take?

Heidegger je že zelo zgodaj "odkril" problematiko biti - po lastnih besedah še v gimnazijskih letih, ko mu je Conrad Groeber, poznejši freiburški nadškof, podaril Brentanovo disertacijo **O mnogoterem pomenu bivajočega pri Aristotelu** (1862): "Vprašanje po enostavnem mnogoterem v biti, ki se je takrat zgolj nejasno, omahljivo in nebogljeno prebujalo, je skozi številna sprevrnjenja, blodnje in beganja ostalo nezadržni povod za razpravo **Bit in čas**, izdano dve desetletji pozneje.⁹ Ob tem pa bi bilo neupravičeno sklepati, da je to, kar Heidegger vpisuje v sintagmo "vprašanje biti", zastavljeno ali pa celo že odločeno v **Zgodnjih spisih**; narobe: te spise je najustrezneje obravnavati (prav) kot predobdobje odstrtja smisla biti, ki nastopi v **Biti in času**. Hkrati pa je treba v njih poiskati tisto temeljno intenco, ki se postopoma prebije v ospredje ter po svoje sproži vprašanje po smislu biti kot take.

V Heideggrovih predavanjih iz leta 1925/26 z naslovom

⁸Fruehe Schriften, GA I, Klostermann, Frankfurt 1971. Pričujoča razprava je del širše raziskave o razvoju Heideggrove misli.

⁹M.Heidegger, Vorwort zu ersten Ausgabe der 'Fruehen Schriften', Fruehe Schriften, str.56.

Logika/Vprašanje po resnici¹⁰ najdemo nadvse zanimivo samointerpretacijo ter samokritiko **Zgodnjih spisov** oziroma njihovega miselnega obnebjja. Prvi, pripravljalni del teh predavanj nosi naslov **Sedanji položaj filozofske logike. Psihologizem in vprašanje resnice. Psihologizem in vprašanje resnice** je poglavitna tematika **Zgodnjih spisov**. V predavanjih iz leta 1925/26 gre za dvojno kritiko; najprej za kritiko psihologizma v logiki, ki jo je Heidegger sam zagovarjal v **Zgodnjih spisih**, opirajoč se pri tem na avtorje kot so Bolzano, Rickert, Lotze, Lask in Husserl, nato pa še za kritiko te kritike, ob čemer je ključen spoprijem s Husserlovo teorijo evidence.

Kaj označuje naslov **Psihologizem in vprašanje resnice**? Predvsem poskus, da se govor o resnici osvobodi psihologističnega pristopa k fenomenu resnice, ki zavlada in prevlada v filozofiji druge polovice 19. st. Pravzaprav je ta poskus star že toliko kot filozofija sama - v njem lahko prepoznamo temeljno držo filozofije, ki jo izpove že Parmenid: "hre to legein te noein t'eon emmenai."¹¹ Filozofiji je lastna posebna **philia** - težnja po pre-boju od neprestano-potekajočega mnoštva k ostajajoče-mirujočemu enemu.

Prav to filozofsko pra-težnjo je zaznati tudi v miselni naravnosti mladega Heideggerja; v krajši recenziji knjige Nikolaja v. Bubnoffa **Časnost in brezčasnost** (1913) pravi: "Pričujoče, nadvse aktualno delo je jasna potrditev svojevrstnega dejstva, da Parmenid in Heraklit ne moreta umreti, oziroma da problem, kako premostiti prepad med brezčasno dejanskostjo abstraktnih misli in časno dejanskostjo čutnega zaznavanja, še vedno drži

¹⁰M. Heidegger, *Logik/Die Frage nach der Wahrheit*, GA 21, Klostermann 1976.

¹¹Parmenides, *Peri physeos*, frag. 6.

mišljenje v bojnem stanju."¹² Področje, kjer naj bi se ta problem najkonkretnije izkazoval, je po Heideggrovem prepričanju (iz časa nastajanja **Zgodnjih spisov**) teorija sodbe, "celice, praelementa logike."¹³

Sodba je mesto resnice kot pravilnosti sojenja/ mišljenja. Kolikor mišljenje dojemamo kot realno psihično dogajanje, je preučevanje mišljenja v kompetenci psihologije. Tako se tudi logiko - kot nauk o pravilnosti mišljenja - skuša utemeljiti na podlagi in s sredstvi psihologije. "Na splošno razumemo s psihologizmom prevladovanje psihologističnih principov, metod in načinov utemeljevanja na področju logike."¹⁴

Potemtakem lahko neka znanost o realnem - psihologija - utemeljuje znanost o idealnem - logiko. Idealni logični zakoni so obravnavani kot realni zakoni, ki uravnajo (psihične) miselne postopke. To pomeni, da je splošna veljavnost logičnih zakonov podvržena psihološki strukturi intelekta. V primeru, da se le-ta spremeni, se menja tudi zakonodajnost logičnih zakonov. Nevzdržnost takih postavk je

¹²M.Heidegger, *Fruehe Schriften, Besprechungen*, str.46.

¹³M.Heidegger, *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus, Fruehe Schriften*, str.64. Teorija sodbe je v ospredju treh najobsežnejših tekstov, ki so vključeni med **Zgodnje spise: Novejše raziskave o logiki** (1912), **Nauk o sodbi v psihologizmu** (1913), **Nauk o kategorijah in pomenu pri Dunsu Scotusu**(1915). Tekst iz 1912.leta **Problem realnosti v moderni filozofiji** je namenjen problemu obstoja zunanjega sveta in možnosti njegove spoznave, drugi obsežnejši tekst iz 1915.leta **Pojem časa v zgodovinski znanosti**, poskusno predavanje na Filozofski fakulteti v Freiburgu, pa se osredotoča na problem zgodovinskega (kvalitativnega) časa v primerjavi s fizikalnim (kvantitativnim).

¹⁴M.Heidegger, *Neuere Forschungen uber Logik, Fruehe Schriften*, str20.

očitna, težje pa je dokazati neodvisnost idealnih logičnih zakonov od psiholoških dispozicij mišljenja. Heidegger izhaja iz nujnosti strogega razločevanja med logično (idealno) in psihično (realno) sfero: "Za spoznanje nesmiselnosti in teoretske neplodnosti psihologizma je temeljno razlikovanje med psihičnim aktom in logično vsebino, med realnim, v času potekajočim mišljenjskim dogajanjem in idealnim izvenčasovnim identičnim smislom, na kratko: razlikovanje tega, kar 'je', in tega, kar 'velja'.¹⁵

Problematika razločevanja psihičnega akta sojenja od idealne vsebine sodbe ter z njo povezana kritika psihologizma v logiki sta najpodrobneje razviti v disertaciji **Nauk o sodbi v psihologizmu (Kritično-pozitivni prispevek k logiki)** (1913). V uvodu Heidegger posebej poudari zasluge neokantovcev (Cohena, Natorpa, Windelbanda in Rickerta, svojega tedanjega učitelja), ki so s transcendentalno metodologijo preprečili popolno prevlado psihologističnega pristopa k logiki. Ne strinja pa se z Natorpom, češ da se oni - neokantovci - niso imeli kaj naučiti iz Husserlovih **Logičnih raziskav**; Heidegger je nasprotno prepričan, da se šele z **Logičnimi raziskavami** (1901) nakazuje odločilni prelom s psihologizmom. Koncept disertacije je naravnost vzoren; Heidegger po krajšem uvodu v problematiko poda štiri sodobne teorije sodbe: Wundtovo, Maierjevo, Brentano-Martyjevo ter Lippsovo; vsakemu podrobnemu prikazu sledi kritični pretres, na koncu pa je dodan še splošni rezultat kritične obravnave ter (obsežen) poskus samostojnega premisleka fenomena sodbe z naslovom **Pogled na čisti logični nauk o resnici**. Ta zadnji del je za nas tudi najzanimivejši.

Treba je dokazati, da logičnega ni moč utemeljevati v polju psihičnega. Zato moramo pojasniti specifično predmetnost logike in opredeliti način dejanskosti te predmetnosti. Heidegger poda naslednji primer: pred seboj imam rumeno knjigo; kakršnekoli so že okoliščine presojanja, vselej velja sodba: "Ta knjiga je rumena." Rumeno knjige

¹⁵Ibid.,str.22.

ostaja v vseh okoliščinah presojanja identična. To identično ni produkt moje psihične dejavnosti, t.j. miselnega akta, kajti potem bi rumenost knjige z vsakim posameznim aktom prenehala obstajati - nasprotno: rumenost knjige je vsakič že pred menoj. Prav tako je tudi očitno, da rumenosti knjige, ki ostaja skozi vse miselne akte identična, ni moč istovetiti z (realno) rumeno knjigo. Rumeno knjigo ne morem otipati tako, kakor lahko otipam rumeno knjigo. Kje obstoji potem to identično, če ga ne najdemo niti v psihičnem niti v fizičnem? "Potemtakem imamo poleg možnih načinov eksistence fizičnega, psihičnega in metafizičnega še neko formo obstoja. Lotze je v našem nemškem besednem zakladu našel zanjo odločilno oznako: poleg 'da-je' imamo še 'da-velja'. **Forma dejanskosti identičnega faktorja, ki je razkrit v poteku sodbe, je lahko samo veljanje (Gelten).**"¹⁶ Rumeno knjigo, o kateri sodim, je vsebina ali smisel sodbe, vrsta njene dejanskosti pa je veljanje.

Heidegger sprašuje naprej: kaj je smisel? Mar je moč in in treba vpraševati tudi po smislu smisla samega? Besedo "smisel" uporabljamo najpogosteje tam, kjer je govor o premišljanju, tehtanju, konstruiranju, določanju. "Smisel" je v najtesnejši povezavi s tem, kar na splošno označujemo z **mišljenjem**, ob čemer z mišljenjem ne razumemo ohlapnega pojma predstavljanja, temveč mišljenje, ki je lahko pravilno ali nepravilno, resnično ali neresnično. Vsakemu presojanju je imanentno sodan smisel. Forma dejanskosti smisla je veljanje.¹⁷ Kako je "smisel" potemtakem strukturiran?

Vsaka resnična sodba je neko spoznanje. Spoznanje na splošno

¹⁶M. Heidegger, Die Lehre vom Urteil im Psychologismus, Frühe Schriften, str. 170. Koncept veljanja vpelje Lotze v svoji **Logiki** (izdana 1874. leta kot prvi del **Sistema filozofije**). Heidegger v fusnoti opozarja, da se Lotze pri tem opira na Platonov nauk o idejah.

¹⁷Ibid., str 172.

pomeni določitev predmeta - nekaj je po nečem določeno, nekaj velja za neki predmet. Spoznanje, t.j. smisel sodbe, je po naravi relacijsko. Strukturo smisla opredeljuje veljanje ene pomenske vsebine o drugi. Ako neka pomenska vsebina velja za predmet sodbe, je predmet določen, spoznan. To je preformulacija tradicionalne definicije resnice - *adaequatio rei et intellectus*. Relacijska strukturiranost smisla se izraža v dvočlenskosti sodbe; povedano v jeziku tradicionalne logike: vsaka sodba nujno vključuje subjekt in predikat (predmet sodbe in določujočo pomensko vsebino). Kaj pa oni tretji element sodbe, ki povezuje subjekt in predikat - kopula? "Iz obstoječe dvočlenskosti analitično sledi, da je kopula **nujno tretji** sestavni del sodbe; kajti kopula predstavlja relacijo med predmetom in določujo pomensko vsebino. Veljanje te relacije med njima pomeni logični pojem kupule. S tem je hkrati rešeno vprašanje po 'smislu biti' v sodbi. Ta bit ne pomeni realnega eksistiranja ali katerekoli relacije, temveč veljanje; tu se lahko spet povrnemo in rečemo: zato, ker relacijo, in to vsaka sodba nedvomno je, karakterizira način spajanja členov, ob čemer kopula tukaj pomeni 'veljati za', ima sodba dejanskostno formo veljanja. Je smisel, ki velja."¹⁸

Navedena opredelitev kopulativnega "je" predstavlja eno ključnih, če ne kar ključno dognanje Heideggrove disertacije **Nauk o sodbi v psihologizmu**.¹⁹ Heidegger sicer z dokajšnjo gotovostjo pravi, da je vprašanje "smisla biti" v sodbi s tem rešeno, toda hkrati posredno priznava, da smisel biti kot veljavnosti ne more biti dokončno jasen, ako ni pojasnjen smisel biti nasploh. V tem pogledu je zanimiv zaključek disertacije, ki izpričuje, kako ukvarjanje z logiko pomeni Heideggro "le" (nujno) predstopnjo odstrtja ontološke problematike: "Šele če je

¹⁸Ibid.,str.178.

¹⁹Heidegger se pri tem v marsičem opira na Emila Laska (*Lehre vom Urteil*, 1912).

čista logika postavljena in zgrajena na takšni podlagi (t.j. nepsihologistični), bomo lahko z večjo gotovostjo pristopili k spoznavnoteoretskim problemom in razčlenili celotno področje biti v različnih načinih dejanskosti, ostro izčrtali specifičnosti teh načinov ter zanesljiveje določili način in domet njihovega spoznanja."²⁰

Že naslednja Heideggrova razprava, habilitacijski spis **Nauk o pomenu in kategorijah pri Dunsu Scotusu** (1915) predstavlja pomemben korak v začrtani smeri. V predgovoru k prvi izdaji **Zgodnjih spisov** Heidegger zapiše: "Vseeno mi (ti **Zgodnji spisi**) kažejo neki, takrat še nedostopni pričetek poti: vprašanje **biti** v obliki problema kategorij, vprašanje po jeziku v formi nauka o pomenu. Sopripadnost obeh vprašanj je ostala zavita v temo. Neizogibna odvisnost načina njune obravnave od prevladovalnega merodajstva nauka o **sodbi** za vso onto-logiko ni dopuščala, da bi se tej temi vsaj približali."²¹ Habilitacijski spis o Dunsu Scotusu²² je bil nemalokrat zlorabljen za dokazovanje sholastičnega porekla Heideggrove misli. Heideggrov teoretski interes za sholastiko je treba razumeti iz njegovega razmerja do filozofske tradicije nasploh, ki ga v spisu o Dunsu Scotusu - resda še šolsko, pa vendarle dovolj odločno - prvič eksplicira. V metodološkem uvodu z naslovom **Nujnost problemskozgodovinske obravnave sholastike** izpostavi specifičnost zgodovine filozofije; ta se bistveno razlikuje od zgodovine v smislu pozitivne znanosti (zgodovinopisja). Zgodovina filozofije je zgodovina

²⁰Ibid.,str.186/87.

²¹M. Heidegger, Vorwort zur ersten Ausgabe der 'Fruehen Schriften' (1972), **Fruehe Schriften**, str 55.

²²Traktat De modis significandi, ki je predmet Heideggrove obravnave, je napačno pripisan Dunsu Scotusu.

filozofskih problemov.²³ Upoštevati pa je treba tudi način, kako so v posameznih obdobjih ti problemi postavljeni kot problemi. Tako je za moderno filozofijo značilna čvrsta metodična zavest, ki jo v sholastični miselnosti pogrešamo: "Srednjeveškemu človeku manjka prav to, kar tvori bistveno potezo modernega duha: osvoboditev človeka od zavezanosti okolju, zanašanje na lastno življenje. On ni pri sebi v modernem smislu - vedno se vidi metafizično razpetega; transcendenca mu preprečuje čisto človeško zadržanje do celotne dejanskosti."²⁴

Toda pomanjkanje metodične zavesti v modernem smislu ne pomeni odsotnosti sleherne metodičnosti. Sholastični nauk o pomenu recimo ne pozna empirično-genetičnih pojasnjevanj, ga pa pa zato odlikuje pristop, ki je - tako meni Heidegger - zelo blizu fenomenološkemu, saj: "skuša čvrsto začrtati predmetno pomensko vsebino, ne zanemarja tega, kar najde v 'menjenju' ter skuša ostati naravnani na deskriptivno vsebino."²⁵ Če se zdaj vrnemo k naslovu **Psihologizem in vprašanje resnice**, ki označuje poglobitveno problematiko **Zgodnjih spisov**, opazimo, da se z izpostavitvijo razlike med srednjeveško in novoveško (naravoslovno) psihologijo poglobi sama kritika psihologizma, in sicer v smeri vprašanja po strukturi psihičnega nasploh. V tem pogledu pomeni Heideggrov habilitacijski spis prej zblíževanje s Husserlom kot pa Scotusom; tako naletimo na mesta, kjer Heidegger

²³Tako zgodovina filozofije sovključuje filozofsko sistematiko. Heidegger tu nedvomno navezuje na Heglovo koncepcijo zgodovine filozofije.

²⁴M. Heidegger, Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus, **Fruehe Schriften**, str.199.

²⁵Ibid., str.201.

traktat **De modis significandi** malone prevaja s citati iz Husserlovih del.

Prvi del **Nauka o kategorijah in pomenu pri Dunsu Scotusu** je namenjen fiksaciji in medsebojni razmejitvi različnih področij dejanskosti (v skladu z zahtevo po specifikaciji načinov dejanskosti, ki jo Heidegger izrazi ob zaključku disertacije **Nauk o sodbi v psihologizmu**). Heidegger pri tem upošteva naslednje tekste, ki so pripisani Dunsu Scotusu (ker gre za problemsko razpravljanje, je vprašanje njihove avtentičnosti postransko): **Quaestiones subtilissimae super libros Metaphysicorum Aristotelis, De rerum principio, De Anima, Reportata Parisiensia, Opus Oxoniense, Quaestiones Quodlibetales**. V drugem delu Heidegger nato na podlagi rezultatov prvega dela preide k obravnavi nauka o pomenu, dokumentiranega v traktatu **De modis significandi**. Temeljna postavka, iz katere izhaja razmejitvev načinov dejanskosti, se glasi: sleherno predmetno **polje** je polje **predmeta**. Četudi pri nekem konkretnem spoznavanju ne vemo, za katero področje dejanskosti gre, imamo vselej opraviti z **nečim**, kar nam stoji nasproti kot predmet. Kljub temu, da o predmetu ne vemo nič določnega, se nam ta vnaprej nudi kot **nekaj, kar je**, kot **ens, bivajoče**. *Primum objectum est ens ut commune omnibus. Ens označuje Scotus kot maxime scibilia, "najspoznatnejše", in sicer v dveh ozirih: kot to, kar je od začetka poznano, in kot to, kar je moč spoznati z največjo gotovostjo. Ens, nekaj nasploh, je kot "predmetnost predmeta", kot "kategorija vseh kategorij", tisto najsplošnejše in najvišje, po čemer lahko vprašamo - **transcendens**, ki ni več vsebovano v kakem drugem rodu. Samo to, kar je konvertibilno z **ens**, sme veljati za **transcendentia**. Tako je **ens** konvertibilno z **unum (eno), bonum (dobro) in verum (resnično)**.²⁶*

Neko bivajoče je eno bivajoče v toliko, kolikor je pripoznano za bivajoče; v tem pogledu je unum konvertibilen z ens. Tako je hkrati vzpostavljeno neko razmerje znotraj istega predmeta - bivajoče je eno s samim seboj in različno od drugega. *Idem et diversum sunt contraria*

²⁶Heidegger metodološko izloči iz razprave obravnavo etičnega območja bonum.

immediata circa ens et convertibilia. Eno v tem pomenu ni enica v kontekstu števnih vrst. ²⁷.Na podlagi pricipielne dvopomenskosti unum je moč razmejiti dva načina dejanskosti: matematično in naravno-metafizično. Heideggrova obravnava unum po posameznih načinih dejanskosti ne sodi neposredno v interesni okvir našega prikaza **Nauka o kategorijah in pomenu pri Dunsu Scotusu**, naj zato samo opozorimo na zaključek te obravnave: red določujoča struktura matematičnega je homogena kvantiteta, naravno-metafizične stvarnosti pa analogija, in sicer analogia per attributionem, ki vključuje tako heterogeni kot homogeni moment.

Oglejmo si nekoliko podrobneje drugo poglavje prvega dela razprave z naslovom **Verum, logična in psihična dejanskost**. "Vsak predmet je **en** predmet. Vsak predmet je **resničen** predmet. Kaj mu pripada, da ga smemo imenovati **resničen**?"²⁸ Predmet je resničen z ozirom na spoznanje. Vsak predmet je predmet, kolikor je predmet spoznanja, in narobe: vsako spoznanje je spoznanje, kolikor je spoznanje predmeta. Predmet postane resničen s tem, da stopi v spoznanje. **verum** lahko govorimo najprej v pogledu spoznavanja kot "simplex apprehensio", "preprostega sprejemanja" predmeta. Resničnost v tem primitivnem smislu nima za svoje nasprotje napačnosti, ampak nezavedanje, nepoznavanje. Resnica pomeni tu toliko kot "puščanje v danost". Spoznanje, katerega resnica ima za nasprotje napačnost, je **sodba**. Heidegger posebej poudari, kako Scotus ne prezre, da kopula "je" v sodbi fungira kot nosilka resnice in izraža veljanje, ne pa eksistiranje.

²⁷Heidegger pri tem primerja Scotusove teze z Rickertovimi (v tedaj zelo upoštevanem spisu *Das Eine, die Einheit und die Eins, Logos II*, 1911/12).

²⁸M. Heidegger, *Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus*, Frühe Schriften, str.265.

Sodba ni (zgolj) odslikavo predmeta; predmet samo "virtualno" vsebuje to, kar sodba združuje v enotni smisel. "Lahko bi tudi rekli, da je smisel sodbe logično dejanskostna in strukturna forma sopripadnosti, ki jih nudi stvarno stanje."²⁹

Scotus dosledno ločuje med aktom sojenja ter smislom sodbe. Veljavni smisel sodbe sicer opredeljuje kot **ens rationis**, kar pomeni, da logična dejanskost pripada duši - toda pri tem ne zapade v psihologizem modernega tipa. **Ens logicum** je **ens rationis** in tako **ens in anima**, toda **ens in anima** se ne nanaša na psihično realnost: 'noematski smisel' je kot korelat zavesti neločljiv od nje, pa vendar ni realno vsebovan v njej. 'In' (v **ens in anima**) označuje prav poseben odnos zavesti, spojenost vsega pomenskega in vrednostnega z duhovnim življenjem, ne pa sopripadnosti kakega dela k celoti."³⁰

Tu lahko vidimo, kako Heidegger "prevaja" Scotusove dognanja v Husserlova. S tem hoče pokazati, da so odkritja fenomenologije na specifičen način prisotna in živa že v grški ter poznejši sholastični misli. Scotus razlikuje tudi med **prima intentio** - naravno naravnostjo zavesti na objekte neposredne dejanskosti - ter **secunda intentio** - obratom mišljenja k lastni vsebini. Razlikovanje med prvotno in drugotno intencijo pogojuje kardinalno razliko med zavestjo in realnostjo (načini dejanskosti, ki niso veljavnostni, so pa vselej dani samo v veljavnostni smiselni sopripadnosti). Konvertibilnost **ens logicum** s predmeti je v tem, da mora vse, kar naj bo spoznano, stopiti v območje veljavnega smisla.

Red določujoča forma logičnega je sodba: "za logično vsebino je bistveno, da je izrečena (*praedicari*)"; izrečena pa je lahko zato, ker velja. V realnem področju se dogaja in eksistira realno, ki je v logičnem področju na poseben način, namreč s sodbo, označeno, t.p.

²⁹Ibid.,str.273.

³⁰Ibid., str.277.

'opomenjeno' (praedicari est intentio).³¹ Red določujoči moment logičnega je **intencionalnost**, ali z drugimi besedami: **uveljavljanje**, **izrekljivost**. Logičnega področja ne strukturira - tako kot realno - **analognost**, temveč **univoknost**. Heidegger ob tem opozori na naslednje mesto iz Husserlovih **Idej**: "Medtem ko se predmeti nasploh (razumeti v nemodificiranem smislu) podrejajo temeljno različnim najvišjim rodovom, so vsi predmetni smisli in popolnoma vzete noeme principiuelno enega edinega rodu, pa naj so še tako različne."³² Kot univokno je logično področje homogeno - tako kot matematično področje, vendar pa njegov strukturni moment ni kvantiteta, marveč intencionalnost.

Scotus razume z "mišljenjem" tisto psihično dejavnost, ki dojema resnico kot resnico. Miselnih aktov ne obravnava kot psihičnih realitet, temveč glede na njihove storitve. Storitve miselnega akta pomeni zavedanje veljavnega smisla. Za utemeljitev kategorialnega nauka je pomembna ugotovitev, "da nečutne veljavne logične smiselne tvorbe zadevajo vsa področja dejanskosti, kolikor jih skušamo spoznati in kolikor jih spoznavamo. Kot polje spoznatnega smo pripoznali: čutno področje (psihične in fizične) dejanskosti, nadčutno realnost, t.p. metafizično objektno polje, ter poleg že omenjenega logičnega še nečutno matematično predmetno območje."³³ Iz tega sledi, da kategorialni nauk ni omejen le na deset aristotelskih kategorij, ki veljajo le na področju realne dejanskosti. Tako logiki pripada lasten kategorialni aparat, ki najde svojo utemeljitev v okviru nauka o pomenu. Ker se pomeni vselej priraščajo besedam in besednim sklopom, se ob tem postavlja tudi

³¹Ibid.,str.281.

³²Ibid., str.282.

³³Ibid., str.287.

vprašanje po razmerju med logično (pomenoslovno) in gramatološko obravnavo jezika.

V tretjem poglavju prvega dela spisa, z naslovom **Jezi-kovna oblika in jezikovna vsebina**, poda Heidegger krajšo analizo fenomena jezika, kjer bolj ali manj povzema bistvene Husserlove ugotovitve iz drugega zvezka **Logičnih raziskav** (predvsem prve raziskave z naslovom **Izraz in pomen**) in jih primerja z dosežki srednjeveške spekulativne gramatike v traktatu **De modis significandi**. Heidegger zagovarja tezo, da so logične tvorbe relativno neodvisne od svojih zvočnih in črkovnih materializacij. Na področju spoznavanja ne prihaja na dan alogičnost jezika, tu ni prepada med logičnimi smiselnimi tvorbami in gramatičnimi jezikovnimi tvorbami. Kolikor motrimo jezik zgolj v njegovi spoznavni funkciji, velja, da je jezikovna tvorba znak za pomen, pomen pa je spet "znak" za predmet. Quidquid est signum signi, est signum signati. Jezikovni izrazi so znaki s pomenom. Beseda postane izraz na podlagi pomen-podeljevalnih aktov, kot jih označuje Husserl; avtor **De modis significandi** pa pravi: "Vox enim est signum et signum se offert sensui, aliud derelinquens intellectui."³⁴ Pomeni predstavljajo predmete, toda ne v tem, da so, ampak "le" v tistem, kar so.

To so pogloblitve postavke nauka o pomenu, ki ga sholastika razvija v okviru spekulativne gramatike, in katerega skuša znova utemeljiti Husserl v **Logičnih raziskavah**.³⁵ "Vodilo pri raziskavi pomenov je potemtakem resnica kot veljavni smisel. Resnično je zgolj spoznanje in spoznanje je vselej spoznanje predmeta. Če je resnica vodilo, potem je tudi neobhodno, da opredelimo razmerje pomenskega področja do biti

³⁴Ibid., str.299.

³⁵Primerjaj 6.raziskavo iz LR II./2. z naslovom Razlika samostojnih in nesamostojnih pomenon ter ideja čiste gramatike.

predmetov."³⁶

Prikaz traktata **De modis significandi** puščamo ob strani, saj nas zanimajo le osnovna Heideggrova stališča do možnosti utemeljive nauka o kategorijah in pomenu.³⁷ Te povzema zaključek razprave, z naslovom **Problem kategorij**. Prva naloga nauka o kategorijah, kot "elementa in sredstva smiselnega dojemanja doživljenega - predmetnega nasploh"³⁸, je razmejitev različnih predmetnih področij v specifična kategorialna okrožja. Druga naloga: "**umestitev problema kategorij v problem sodbe in subjekta**."³⁹ Po Heideggrovem mnenju je problem imanentne in transcendentne veljavnosti kategorij rešljiv samo na podlagi predhodno izdelane teorije sodbe in ob pripoznanju dejstva, da ima predmetnost smisel samo za subjekt, ki sodi. Po drugi strani pa Heidegger pripominja, da logika sploh ne more pravilno zagledati svojih problemov, kolikor se ji ti ne pokažejo v neki širši, translogični optiki: "**Filozofija ne more dlje pogrešati njej lastne optike, metafizike**."⁴⁰ Brezsvetni spoznavni subjekt

³⁶M. Heidegger, Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus. Frühe Schriften, str. 307.

³⁷Sistematičen oris spekulativne gramatike je podal Igor Žagar v razpravi Srednjeveške spekulativne gramatike, **Problemi**279/80, 1987, str.114-130.

³⁸M. Heidegger, Die Kategorien- und Bedeutungslehre des Duns Scotus, Frühe Schriften, str.400.

³⁹Ibid., str.406.

⁴⁰Ibid., str.406.

ne more nikoli dojeti globine in živosti duha, ki spaja v sebi časno in večno, spreminjajoče in absolutno veljavno, svet in boga. Tako Heidegger ob zaključku habilitacijskega spisa spet izrazi ono pristno filozofsko hotenje po "preboju v resnično dejanskost".⁴¹ Prenovljeni filozofiji žive duhovnosti predstoji po Heideggru temeljit spoprijem s "sistemom nekega historičnega nazora, najsilnejšega po polnosti kot po globini, doživljajskem bogastvu in pojmovni tvorbi, ki je kot tak uknil v sebi vse predhodne fundamentalne filozofske probleme, s Heglom."⁴²

Še preden je bil habilitacijski spis dokončno izdelan, je imel Heidegger poskusno predavanje na freiburški univerzi z naslovom **Pojem časa v zgodovinski vedi**, ki se kot zadnji uvršča med **Zgodnje spise**. Poglavitna tema tega predavanja je razmejitev kvalitativnega zgodovinskega časa od kvantitativnega fizikalnega časa. V tem prvem Heideggrovem poskusu, da podrobneje pojasni pojmovanje časa, lahko zaznamo pričetek odstranjanja zgodovinskosti človeškega prebivanja v svetu. Glede na omenjeno razlikovanje med logičnim in realno-psihičnim je tudi Heideggrov raziskovalni interes dvosmeren: na eni strani logika, problem kategorij, pa resnice, po drugi strani individualnost človeškega življenja, načeloma nedostopna objektivni znanstveni analizi. To pomenljivo razdvojenost miselne naravnosti mladega Heideggra izpričujejo tudi njegova prva univerzitetna predavanja iz leta 1919 **K določitvi filozofije** (I.

⁴¹Ibid., str.406.

⁴²Ibid.str.411. Izjemna pozornost do Hegla nas ne sme presenečati, kljub dejstvu, da je bil Heidegger takrat še pod močnim vplivom neokantovstva, predvsem svojega učitelja Rickerta. Heideggra je v problematiko Heglove filozofije uvedel Carl Braig, profesor za dogmatiko na freiburški teološki fakulteti; Heidegger je tudi po opustitvi študija teologije obiskoval njegova predavanja.

Ideja filozofije in problem svetovnega nazora; 2. Fenomenologija in transcendentna vrednotnostna filozofija)⁴³, Opombe k 'Psihologiji svetovnega nazora' Karla Jaspersa⁴⁴, prav tako iz leta 1919, nadalje predavanja **Fenomenološka interpretacija Aristotela/Uvod v fenomenološko raziskovanje (1921-/22)**⁴⁵, **Ontologija/Hermenevtika fakticitete (1923)**⁴⁶, pa posebno predavanje v marburškem teološkem krožku **Pojem časa (1924)**⁴⁷. Vsi naštetih teksti (upoštevani so le izdani) tvorijo specifičen tematski sklop, ki bi ga lahko poimenovali **Geneza Heideggrovega dojetja bistva človeka kot bitja v svetu - "Dasein"**. Ta tematski sklop terja posebno obravnavo.

V predavanjih leta 1925 **Prolegomena k zgodovini pojma časa**⁴⁸ ter leta 1925/26 **Logika/Vprašanje po resnici**⁴⁹ se obe smeri

⁴³GA 56/57, Klostermann 1987.

⁴⁴Wegmarken, Klostermann 1978, str.1-44.

⁴⁵GA 61, Klostermann 1985.

⁴⁶GA 63, Klostermann 1988.

⁴⁷Der Begriff der Zeit, Niemeyer Verlag, Tuebingen 1989.

⁴⁸GA20, Klostermann 1979.

⁴⁹GA 21, Klostermann 1976. Obe predavanji tvorita podlago 1927.leta izdanega teksta **Biti in časa**.

Heideggrovega miselnega interesa spojita na način, ki ga filozofska tradicija predtem ne beleži - v vprašanju po **smislu biti kot take**. Vprašanje biti kot **vprašanje** biti sovkujučje eksplikacijo bitnosti vprašujočega, človeka, ontološko opredeljenega kot **Dasein**. In nenazadnje: tematizacija **sopripadnosti** biti in bitja človeka zadeva vprašanje resnice, ki "vlada vmes". Nas zanima zgolj prvi del predavaj **Logika/vprašanje po resnici**, ki se neposredno dotika problematike **Zgodnjih spisov**, t.j. kritike psihologizma v logiki (logiki kot "govoru o resnici", kot Heidegger zdaj označuje logiko.

S "psihologizmom" označujemo prevlado psihologije in njene metodologije na področju logike. Kako do tega sploh pride? Logika tradicionalno velja za nauk o pravilnem mišljenju, za tehnologijo mišljenja, ki se podreja določnim pravilom. Ta pravila je moč dobiti samo iz mišljenja kot duševnega procesa. Duševni procesi pa so sami predmet psihologije. Tako se zdi skoraj samoumevno, da mora biti logika kot nauk o pravilnosti mišljenja (t.j. mišljenskega procesa) utemeljena v psihologiji. Prva bistvena posledica takega psihologističnega fundiranja logike je, da se logični zakoni jemljejo zgolj kot posplošitve dejstev iz psihične in fizične realnosti; druga, ki meji žena absurdnost: zagovarja se odvisnost veljavnosti logičnih zakonov od psihofizične konstitucije človeka. Psihologizem na tej točki preide v antropologizem. Tovrstne postavke so seveda za znanstveno utemeljeno logiko nevzdržne; Heidegger ob tem poda Husserlove protipsihologistične argumente iz prve knjige **Logičnih raziskav**. Husserl izhaja iz ideje teorije kot v sebi sklenjene utemeljitvene sopripadnosti resničnih stavkov. Vsaka teorija je podvržena pogojem možnosti lastne umne upravičitve (npr. zakonu identitete). Če je neka teorija v protislovju s temi pogoji, je v protislovju s tistim, kar naj jo omogoča, in izgubi vsakršen konsistenten smisel.

Husserl se ostro zoperstavlja slehernemu relativiziranju resnice, t.j. dojetanju veljavnosti resnice zgolj v odnosu do subjekta, ki sodi: "Kar je resnično, je absolutno, je resnično 'na' sebi; resnica je to identično eno, pa če jo doumeva človek ali nečlovek, angel ali bog. O resnici v tej idealni enotnosti nasproti monogovrstnosti ras, individuumov in doživljajev, govoré logični zakoni in govorimo mi vsi, če le nismo zavedeni s kakim

relativizmom.⁵⁰ Temeljna napaka psihologizma je, da skuša dognati idealno bit veljavnih stavkov na podlagi spoznanj o realnih psihičnih procesih. Idealno bit logičnega obravnava na podlagi dejstva in kot dejstvo, čeravno je s pomočjo dejstev ni moč ne dokazati ne ovreči.

Heidegger se ob tem vpraša, **kako je potemtakem z idealno bitjo resnice?** To vprašanje nakazuje bistven napredek Heideggrovega premisleka logike oziroma njenega odlikovanega predmeta - resnice. Jasen znak tega napredka je tudi pritegnitev Platona in Aristotela v samo jedro razpravljanja. Pri izjavi ni resničen akt izjavljanja (**legein**), temveč izjavljeno (**legomenon** oziroma **lekton**). Čerečem: "Ta miza je rdeča", je izjavljeno rdečnost mize. Rdečnost mize je tisto, kar skozi množico izjavnih aktov ostaja isto in vnaprej razvidno. Ta, pogledu vnaprej vidljiv izgled nečesa, označujejo Grki kot **eidos**, **idea**. **Idea** je ostajajoče bistvo, ki ga kot takega lahko dojamemo samo v nečutnem gledanju (**noein**). Razlikovanje med idealnim in realnim izvira iz Platonove razločitve dveh regij bivajočega, **noeton** in **aistheton**, inteligibilnega in senzibilnega. Heidegger izrecno poudari, da je Husserl našel vzpodbudo za utemeljevanje idealne biti veljavnega izjavnega smisla v tretji knjigi Lotzejeve **Logike**⁵¹; tu Lotze oblikuje svojo koncepcijo "veljavnosti" na podlagi preinterpretacije Platonovega nauka o idejah. Kritika psihologizma se torej že v sami zasnovi opira na Platonovo koncepcijo idej.

V primerjavi z **Zgodnjimi spisi**, kjer je Heidegger bolj ali manj zagovarjal relevantnost Lotzejeve teorije idealne veljavnosti logičnega smisla, izpopolnjene v Husserlovih **Logičnih raziskavah**, nam predavanja

⁵⁰E. Husserl, *Logische Untersuchungen I. (Prolegomena zur reinen Logik)*, Niemeyer, Tübingen 1968, str.177/78.

⁵¹Lotze, *Logik*, 3 Buecher.Vom Denken, vom Untersuchen und vom Erkennen, prva izdaja 1874.

leta 1925/26 ponujajo temeljito kritiko kritike psihologizma. Spoprijem s psihologizmom je zdaj pomaknjen v ozadje, v ospredje stopa nujnost ontološke pojasnitve idealne veljavnosti resnice: "Kako je v psihologizmu, kakor tudi v njegovi kritiki dojeta resnica. Zdaj vemo: resnica je enako resnični stavek je enako veljanje. Sprašujemo torej: kaj je mišljeno z 'veljanjem', na podlagi katerih predpostavk je dobljen pojem 'veljanja'?"⁵² Vprašanje zadeva ob problematiko biti nasploh. Ne gre prezreti, da Lotze uporablja pojem "dejanskosti" v širšem smislu od pojma "biti"; ločuje namreč idealno in realno dejanskost, pri čemer se "realna dejanskost" pokriva z "bitjo". Za idealno ne moremo reči, da je, kljub temu pa govorimo o idealni dejanskosti - torej predpostavljamo, da tudi idealno bivajoče nekako biva. Heidegger samokritično priznava, da je "v neki zgodnejši raziskavi o srednjeveški ontologiji sam pritegnil Lotzejevemu razlikovanju, toda danes se z njim nič več ne strinja."⁵³ Heideggru zavrne tudi Lotzejevo razumevanje Platonovega nauka o idejah; **idea** interpretira kot veljavno resnico, tisto ostajajoče v menjavanju predstav, nato pa očita Platonu, da **idea** napačno opredeljuje kot **ousia**, češ da **idea** ni kaka stvar. Ta očitek je neupravičen, kolikor **ousia** Platonu ne pomeni - tako kot meni Lotze - stvari, substance, realnega, marveč **stalno prisotnost**. Ni problematična Platonova opredelitev **idea** kot **ousia**, pač pa Lotzejevo (ne)razumevanje idealne veljavnosti resnice: "Resnica velja kot resnični stavek, veljanje je forma dejanskosti idej, ideje pa imajo hkrati naravo splošnega nasproti čutnim partikulacijam. Stavki, ki veljajo, ki so zaradi tega ideje, so torej hkrati idealno v smislu splošnega za

⁵²Heidegger, Logik/Die Frage nach der Wahrheit, str. 62.

⁵³Ibid., str.64.

partikularizacijo stavkov, namreč postavk."⁵⁴

Heidegger se ne zadrži zgolj pri ugotavljanju protislovij v Lotzejevem pojmovanju idealne veljavnosti stavkov, marveč se tudi vpraša, ali opredelitev resnice kot idealne veljavnosti sploh prispeva karkoli bistvenega k odstrtju resnice o resnici? "Veljanje se kot forma dejanskosti nanaša na potrjevanje nasploh ; pri veljanju so potrjeni, t.p. pripoznani resnični stavki. Če podrobneje pogledamo, kaj je pripoznano v pripoznanju, opazimo, da to ni veljanje, temveč neka vrednota."⁵⁵ Lotzejeva teorija veljavnosti vodi neposredno v vrednotnostno filozofijo (Rickert, Windelband), kar še bolj kažena ukoreninjenost koncepta veljavnosti logičnega smisla v Platonovi misli (razumeti prek Kanta in Descartesa).

Čeprav je Husserl pozitivno vrednotil vse tovrstne poskuse spodbijanja psihologizma v logiki in jih deloma tudi sam prevzemal, pa je njegov spoprijem s psihologizmom specifičen po svoji osnovni usmeritvi. Husserlova kritika psihologizma je **kritika psihologije** (ki je po Heideggrovem prepričanju ostala nerazumljena, tako kot naslov **fenomenologija**). Husserl odkriva temeljno strukturo psihičnega v **intencionalnosti, naravnosti na nekaj**, opirajoč se pri tem na ugotovitve Franza Brentana v **Psihologiji z empiričnega stališča** (1874). Z izpostavitvijo intencionalne strukture psihičnega je vsaj načeloma premoščen razkorak med notranjim zavestnim in zunanjim stvarnim svetom; zavest namreč karakterizira prav to, da je **zavest o nečem**, da je naperjena na nekaj, kar je "zunaj nje". Zavest je ževedno zunaj v svetu, pri stvareh. Tako dojemanje psihičnega omogoča povsem drugačen pristop

⁵⁴V isto past se ujame, sledeč Lotzeju, tudi Husserl, ko pravi da je idealna vsebina sodbe genos za akte; vsebino sodbe, idejo razume hkrati kot veljavnost stavka in kot obstoj splošnega bistva (LU I.,str.229).

⁵⁵Ibid. str. 82.

k fenomenu spoznanja oziroma resnice.

Sleherno spoznanje je naravnano na **bivajoče** samo, nikoli na kako predstavo bivajočega. Tudi ko si zgolj predstavljam neko bivajoče, menim prav to bivajoče samo, le da v modusu predstavljanja. Spoznanje, za razliko od zgolj menjenja, karakterizira polna, živa samodanost bivajočega. "Spoznavanje je dojemajoče prisvajanje bivajočega samega v njegovi živosti. To dojemajoče prisvajanje bivajočega označujemo v fenomenologiji kot **zor (Anschauung)**, to je fenomenološka definicija zora.⁵⁶ Če recimo trdim: "Knjiga na moji mizi je rumena," se ta moja trditev kot prazna intencija izkaže za upravičeno, ko in če se rdečnost te knjige izpolni, t.j. živo izpriča v zoru. Bivajoče, ki ga menim, se izkaže prav za to bivajoče, ki ga in kakor ga menim. V izkazovanju, samodajanju, pride torej do pokritja prazno-menjenega z uzrtim. Intencionalno prazno menjenje samo težik identifikaciji, samoizkazovanju. "Izkazovanje ni nekaj, kar bi pridajali prazni predstavi, temveč modus njene izvršitve same."⁵⁷ To je smisel Husserlovega dojetja **evidence**. Evidenca ni kak nov spoznavni akt, marveč "zgolj" samorazvidnost identifikacije, ki spremlja njeno izvršitev. Posameznega spoznanja ne upravičuje neko drugo spoznanje in tako naprej, temveč je s samim spoznavnim aktom hkrati sodano tudi njegovo samo(ne)izkazovanje.

Resnico lahko opredelimo kot **identičnost** menjenega in uzrtega. Identiteta pa je vrsta relacije. Husserl torej dojema resnico kot relacijo identitete, katere relata sta prazno-menjeno (stavek) in uzrto. Če to njegovo dojetje resnice primerjamo z Lotzejevo koncepcijo veljavnosti stavčne vsebine, vidimo: pri Lotzeju velja stavek in kolikor stavek velja, je tudi objektivno veljaven na stvarnem stanju, ki ga "meni"; pri Husserlu pa stavek velja, ker se izkazuje na stvarnem stanju - ker kot relat pripada

⁵⁶Ibid., str.102/03.

⁵⁷Ibid., str.107.

relaciji identitete. Resnica v smislu veljavnosti stavka je potemtakem izvedeni fenomen: "Stavek **velja**, ker **obstaja** resnica v smislu identitete."⁵⁸

Ob tem pa se nujno zastavlja vprašanje, kaj pomeni obstoj identitete? Očitno je, da je identiteta menjenega in uzrtega iste vrste biti kot stavčna S-O rrelacija, namreč idealna: "Stavek je kot člen relacije fundiran v zorni resnici identitete, po drugi strani pa ima identiteta kot stvarno stanje vrsto biti stavka ali stavčnega stanja: idealne biti. Na tem mestu obravnava znotraj fenomenologije zastane."⁵⁹

Husserl je razkril, da bistvo spoznanja tvori zor, kar je po Heideggrovem prepričanju njegova velika zasluga, obenem pa je pustil nedoločeno **bistvo** resnice kot identitete menjenega in uzrtega, kakor tudi istovrstnost bitnega načina stavčne in zorne resnice. Če bi hoteli pokazati, kako skuša Heidegger sam razrešiti problematiko bistva resnice, bi precej presegli temo pričujočega razpravljanja; naj zato samo poudarimo, da se Heideggrov premislek giblje v smeri vprašanja: kaj pove "**bit**", da razumemo resnico kot "**karakter biti**"? "**To men gar legein to on me einai he to on einai pseudos, to de to on einai kai to me on einai alethes.**"⁶⁰ Navezujoč na ta Aristotelov rek, se zastavi še naslednje vprašanje: zakaj je mesto resnice v **logos**, izjavi? Vprašanje, ki bistveno radikalneje povzema problematiko **psihologizma v logiki in vprašanja resnice**.

⁵⁸Ibid., str.112.

⁵⁹Ibid., str.113.

⁶⁰Aristotel, Meth. VII., 1011b.